

INGO BROER

A MÁSIK FÉL IGAZSÁGA PÁL APOSTOL ÉS A MODERN TOLERANCIAESZME

In: MÉRLEG, (40.) 2004/3. 285-295.

F o r r á s : "bibel und kirche" (D-70176 Stuttgart, Silberburgstr. 121), 58. évf., 2003/4. szám, 208-215. l. Teljes, szöveghű fordítás.

A s z e r z ő katolikus hittudós, 1972 óta a biblikus teológia és az újszövetségi exegézis professzora a Siegeni Egyetemen. Szakterülete: az evangéliumok - különös tekintettel Jézus példázataira, a csodaelbeszélésekre, a gyermekségtörténetekre, a Hegyi Beszédre és a passióra -, Szent Pál levelei, az ősegyház története, az Újszövetség krisztológiája. Egyetemi szakjai mellett jövődi katolikus hittanárak számára is tart kurzusokat. Újabb kutatásai a keresztény zsidóellenesség kialakulásának és történetének a kérdéseire, valamint a toleranciának az Újszövetségben betöltött szerepére irányulnak. Művei a stuttgarti Katholisches Bibelwerk kiadásában: "Freiheit vom Gesetz und Radikalisierung des Gesetzes" (A törvénytől való szabadság és a törvény radikalizálása, 1980); "Friede durch Gewaltverzicht, Vier Abhandlungen zur Friedensproblematik und Bergpredigt" (Béke az erőszak elutasítása által, Négy értekezés a béke kérdésköréről és a Hegyi Beszédéről, 1984); "Die Seligpreisungen der Bergpredigt, Studien zu ihrer Überlieferung und Interpretation" (Nyolc boldogság a Hegyi Beszédben, Szöveghagyomány és értelmezés - tanulmányok, 1985); Jürgen Werbick-vel közösen: "Auf Hoffnung hin sind wir erlöst (Röm 8,24)" (Üdvösségünk reménységre szól, 1987) és "Der Herr ist wahrhaft auferstanden (Lk 24,34)" (Az Úr valóban feltámadt, 1988); a stuttgarti Kohlhammer Kiadónál: "Jesus und das jüdische Gesetz" (Jézus és a zsidó törvény, 1997); a würzburgi Echter Kiadónál: "Einleitung in das Neue Testament" (Bevezetés az Újszövetségbe, 1998, ²2001); a Herdernél, másokkal együtt szerk.: "Der Prozeß gegen Jesus, Historische Rückfrage und theologische Deutung" (Jézus pere, Történeti rekonstrukció és teológiai értelmezés, 1989); "Osterglaube oder Auferstehung? Diskussion mit Gerd Lüdemann" (Húsvéti hit vagy feltámadás? Vita Gerd Lüdemann-nal, 1995); Richard Schlüterrel közösen: "Christentum und Toleranz" (Kereszténység és tolerancia, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1998); Sigrid Barlinghorsttal közösen: "Grenzgänge(r), Beiträge zu Politik, Kultur und Religion" (Határjárások és határjárók, Tanulmányok politikáról, kultúráról, vallásról, Universität Siegen, 2004).

Bár a "tolerancia" szót széltében-hosszában használja mindenki, nehéz és sokrétegű, hogy ne mondjuk, szivacsos kifejezésről van szó, amelyet az inflációs használat is megviselt. Jól példázta ezt a "Hiszen mi toleránsak vagyunk" mondat, melyhez számos különböző értelem kapcsolódik. Jelentheti azt, hogy "nekünk teljesen mindegy, minket cseppet sem érdekel", de az alábbi nézetet is kifejezheti: "legyen hát így, beleegyezzünk, másként úgysem megy". Jelentheti a mondat végül ezt is: "tiszteljük ezt az álláspontot, s bár idegen tőlünk, épp mint ilyet értékeljük". A toleranciát itt az egyes ember személyes álláspontjaként értelmeztük, amely a másik igazságigényével szemben a közömböstől egészen az aktívan elfogadó magatartásig terjedhet. A tolerancia azonban államok, közösségek stb. tulajdonsága is lehet, és az ezek által tényszerűen képviselt tolerancia - az egyéni viszonyuláshoz hasonlóan - szintén különböző álláspontokat takarhat. Jól szemlélteti ezt többek közt az állam és egyház különféle képpen megvalósuló viszonya a nyugati világban.

Ha keresztény kontextusban említik a toleranciát, akkor többnyire az idegen vallások és vallási közösségek elfogadását értik rajta. A szó története arra a ma már rendszerint magától értődő elvárásra hívja fel a figyelmet, hogy az egyén viselje el az idegent, a másikat, s a

tolerancia szó elterjedt, divatos használatára tekintettel jó okunk van arra, hogy ezt az elvárást szóba hozzuk. A *tolerantia* főnévvel először Cicerónál találkozunk. A latin nyelvben a bátorság fogalmkörébe tartozik, és azt jelöli, hogy képesek vagyunk valamit kibírni, elviselni, például fájdalmat, sorscsapást vagy vereséget. A türelmes elviselés mozzanata akkor lép igazán előtérbe, amikor *Gellius* (Kr. u. II. század) az *intolerantia* szót definiálja: "Azt a rosszat nem elviselni (tudni), amelyet el kell viselni" (17, 19. 5). Ha tolerancián azt a magatartást értjük, hogy az idegen igazságigényt a sajátunkkal szemben lojálisan elismerjük, akkor kétségkívül sokkal nagyobb teljesítménnyel állunk szemben, mint amilyenek az az első pillantásra tűnhet.

Katolicizmus és toleranciaeszmé

A II. Vatikáni Zsinatig a katolicizmusnak vallási kérdésekben komoly nehézséget okozott a tolerancia gondolata. E nehézségek máig fennállnak, [\(1\)](#) hiszen a katolikusoktól egészen a zsinatig megkövetelték, hogy hűséggel elfogadják azt a tételt, amely szerint "az apostoli, római egyházon kívül senki nem nyerheti el az üdvösséget". Az egyetlen engedmény, hogy ti. ez nem vonatkozik azokra, akik az igaz vallás ismeretének orvosolhatatlan hiányában szenvednek, a modern ember tudata szempontjából nem jelentett valódi segítséget. E kiskapukról nem érdemes vitázni, mivel a XIX. és XX. században a katolikus egyház nyilvánvalóan magában hordozta a tolerancia követelményével összeegyeztethetetlen feszültséget a saját igazságigényhez való hűség és a másik igazságának elfogadása között. Más vallások és vallási közösségek léte az egyetemesség igényével fellépő vallások számára nehezen megoldható probléma. Ebben a tekintetben a katolikus egyháznak legalábbis a II. Vatikáni Zsinatig a toleranciaeszmé tekintetében a világ fennmaradó részével szemben tanúsított aszimmetrikus magatartása csak egyik jele az alapvető nehézségnek: "Elmehetünk-e" olyan messzire, azaz "félretehettük-e" a saját magunk által helyesnek vélt igazságot olyan mértékben, hogy idegen igazságokat érvényesíteni hagyjunk, anélkül, hogy a sajátunkhoz hűtlenné válnánk? Ezzel nemcsak a tolerancia kérdését érintjük, hanem egyidejűleg a nem keresztény vallások helyi értékét is szemügyre kell vennünk. A XX. században a 60-as évektől a 80-as évekig még érvényben volt az "anonim kereszténység" *Karl Rahner* által leírt modellje - melynek értelmében a nem keresztények is részesülhetnek az üdvösségben -, de időközben nyilvánvalóvá vált e modell elégtelensége, nem utolsósorban a globalizáció következtében is. Épp ezért a vallások teológiája manapság azt a kérdést veti fel, hogy saját igazságigényünk *rákényszerít-e* minket más vallások igazságigényének megkérdőjelezésére, ha ez utóbbi nem egyezik meg saját igazságunkkal.

Kétségtelen, hogy a tolerancia fogalma igazán csak az újkorban bontakozott ki, de a szabad vallásgyakorlás igénye már az ókorban is felmerül, például *Tertullianus*nál és *Szent Ágoston*nál. Nem tűnik tehát kilátástalannak az a vállalkozásunk, hogy kérdőre vonjuk az Újszövetséget: vajon megnyilvánul-e benne a tolerancia? Itt teljes egészében Pálra szorítkozunk, aki a Római levélben (Róm 1,18-3,20) a zsidóságról és a pogányságról írt fejtegetései, valamint az általa alapított közösségekben vele szembenállók vélekedése folytán abba a gyanúba keveredett, hogy a metsző intolerancia egyik élő példája, de akinek írásai egyúttal az előbbieken vázolt nehézséget is szemléltethetik - azt, amely a saját igazság igényének és a tolerancia gondolatának szembenállásából fakad. A Róm 1,18-3,20 problematikáját jelen összefüggésben nem szükséges mélyrehatóan ismertetnünk. Elég, ha röviden megvizsgáljuk Pál magatartását azok irányában, akik a "kereszténységen" belül szembefordultak fele. Mert mindaz, ami ott megnyilvánul, *cum grano salis* valamely más vallás híveivel való érintkezésünkben is megnyilvánulhat.

Tolerancia a kereszténységen belül? Pál és korintusi ellenfelei

Pál apostolnak az általa alapított gyülekezetekhez fűződő kapcsolatai során gyakran a saját bőrén kellett keserűen megtapasztalnia, hogy az igazság, beleértve az Evangélium igazságát is, nem egyszerűen az égből pottyan, hanem meg kell harcolni, vitatkozni kell érte. A tesszalonikaiakhoz írt első levelét kivéve Pálnak minden hiteles levelében olyan emberekkel akad dolga, akik valamilyen módon nem úgy azonosulnak az evangéliummal, ahogy azt ő képviseli, s az első tesszalonikai levelet épp afölötti örömeiben írja, hogy a közösség az ő hirtelen elutazása és a közösséget ért megpróbáltatások ellenére sem tért el az evangéliumtól. Általában nem tudjuk, mekkora volt az elhajlók aránya a többi közösségben, amelyekkel Pál levelezésben állt, s többnyire azt sem tudjuk, miféle nézeteket képviseltek ezek a személyek. - Pálnak az eltérő véleményeket képviselőkkel szembeni viszonyát fürkészve tekintsünk most az első korintusi levélre, és vonatkoztassunk el azoktól a fejtegetéseitől, melyek az erkölcsi viselkedés kérdéseit boncolgatják (házasság és szexualitás [5. és 7. fej.], evés a pogány áldozatul bemutatott húsból [8. és 10. fej.] és az Úr vacsorájának ünneplése [11. fej.]), bár a toleranciáról szólva e teljes mértékben gyakorlati szempontokat is érdemes volna figyelembe vennünk. Számunkra azonban az elméleti szempontok az elsődlegesek, vagyis annak a kérdése, hogy egyáltalán hogyan képzelhető el a tolerancia keresztény szempontból. Az első korintusi levélben Pál mindenekelőtt a közösségen belüli pártoskodást (1. fej) és a korintusiak feltámadásba vetett reményét (15. fej.) említi, és utasításokat ad arra vonatkozóan, hogy a korintusiak hogyan változtassák meg gondolkodásmódjukat.

Lehetséges, hogy Pál itt csupán a legégetőbb problémákról beszél, s hogy számos kisebbet meg sem említ. De az említett problémák esetében szembetűnő, hogy Pál mindannyiszor masszívan beavatkozik, és a vallás egészéről véli azt, hogy sokszorosan veszélyben forog. Így az 1,13-ban, a korintusiak pártoskodásával kapcsolatban megkérdezi: "Talán Krisztus megosztott? Talán Pált feszítették keresztre értetek? Vagy Pál nevében kaptátok a keresztséget?" Ezzel felhívja a korintusiak figyelmét arra, hogy a közösség széthasadása Kéfás-, Apolló-, Pál- és Krisztus-pártra - bármi legyen is a háttérben - nemcsak a közösség egységét veszélyezteti, hanem a krisztológia, tehát elsődlegesen a szoterológia felbomlásához is vezet, és így alapjától fosztja meg a közösséget. (2) A Pál által a korintusiak számára hirdetett üdvtörténet Jézus Krisztushoz és az ő keresztyéhez kapcsolódik. Ez a kinyilatkoztatás nem ismer más urat. Hirdetői csupán tanúk, semmiképp sem léphetnek Krisztus helyébe, azaz Pál, Péter és Apolló sem sorakozhatik egyenjogúként Krisztus mellé. Ez a krisztusi esemény felbomlásához és ekként a hit megszűnéséhez vezetne.

Ugyanez vonatkozik a Krisztus feltámadásába vetett hitre is. Amit Pál a korintusiak pártoskodása miatti összetűzés kapcsán inkább csak bennfoglaltan mond ki, azt a 15. fejezetben - ahol arról van szó, hogy néhány korintusi tagadja a halottak feltámadását - közvetlenül kifejezésre is juttatja: aki elutasítja a halottak feltámadásának gondolatát, az a Krisztus feltámadásába vetett hitet és az egész megváltást is elutasítja. "Ha ugyanis a halottak nem támadtak föl, akkor Krisztus sem támadt föl. Ha pedig Krisztus nem támadt föl, semmit sem ér a hitetek, mert még mindig bűneitekben vagytok. Sőt azok is, akik elhunytak Krisztusban, elvesztek" (15,16-18; vö. még 15,13 k.).

Pál és ellenfelei a galaták közösségeiben

Pál a hit felbomlásának veszélyén kívül mást is nehezményez. Galata ellenfeleinek, akik a törvényhez hű tanításukkal (vö. 4,21; 5,2) valószínűleg néhány jeruzsálemi tekintélyre támaszkodhattak, azt írja a törzskönyvébe, hogy tanításuk nem érdemli meg az evangélium nevet, és hogy meghamisítják az igaz evangéliumot, amelyet Pál a galatáknak hirdetett. Pál és galata ellenfeleinek vitájában éppúgy, mint Antióchiában zajló hasonló összetűzéseiben Pál szerint a zsidó- és a pogány "keresztények" asztalközössége az Evangélium igazságát veszélyezteti (2,4.14; 5,7). Pál azonban még ennél is tovább megy: "De ha akár mi, akár egy

mennybéli angyal más evangéliumot hirdetne, mint amit mi hirdettünk: átkozott legyen! Amint korábban már megmondtuk, most megismétlem: Ha valaki más evangéliumot hirdetne nektek, mint amit tőlünk kaptatok, átkozott legyen" (1,8). Ellenfelei tanainak ezt az éles elutasítást tárgyilagosan, kétféle módon indokolja: egyrészt evangéliumának a Jelenések könyvében leírt eredetével (1,11 kk.; 16), másrészt azzal, hogy ellenfeleinek ragaszkodása a törvényhez végső soron bálványkövetéssel ér fel, amelynek elhagyására a galaták épp az evangélium hirdetése nyomán tettek esküt (4,8 k.). Az ellenséges tanok hirdetésének ily módon történő feltárása mellett Pál attól sem riad vissza, hogy ellenfeleit személyesen gyalázza, amikor a 4,17-ben tisztességtelen szándékkal gyanúsítja őket, és azt állítja, hogy végeredményben nem Krisztust, hanem saját magukat tartják szem előtt. Hasonlóan jár el a 6,13-ban, ahol a körülmetélés indítékaként a dicsekvés iránti vágyukat nevezi meg, és azt állítja, hogy bár megkövetelik a körülmetélést, a törvényt nem tartják be.

A tolerancia mint szubjektivitás és az ellenfelekről szóló páli kijelentések

Hogyan értékelendők a toleranciakérdés szemszögéből ezek a páli kijelentések? *Ha* a tolerancia megköveteli, hogy a másik ember *minden egyes* megnyilvánulásában "toleráljuk" (3) annak igazságtartalmát - ami az egyén számára nem jelenti ennek az igazságnak az átvételét -, akkor Pál itt mindenképpen intoleráns, hiszen semmi módon nem fogadja el azokat a következményeket, amelyeket ellenfelei az üdvtörténetből származtatnak vagy azzal hoznak összefüggésbe. Ellenkezőleg, radikálisan elutasítja e következtetéseket, s néhány kijelentésben úgy látja, hogy maga az evangélium forog veszélyben. Az ellentét nem is lehetne nagyobb, mivel a fenti toleranciaértelmezés szerint az igazságról nincs mit vitatkozni, tekintve, hogy az igazság és hamisság itt már nem helytálló kategóriák. Pál ezzel szemben vehemensen és érvekkel küzd az evangélium igazságáért. Itt már egyáltalán nem vagyunk messze a megismerés konstruktív modelljétől! A tolerancia előbbi értelmezésénél az igazság tetszés szerint elengedhető, azaz úgy jelenik meg, mint kizárólag szubjektív módon megközelíthető fogalom, akkor is, ha egy csoport vagy társadalom igazságáról van szó. Például valamely egyház tagjai ilyenkor csak olyan emberek, akik bizonyos perspektívából nézik az igazságot, ezért lehetlenné válik az igazságról folytatott bármely vita (pl. a Krisztus-jelenségről vagy még aktuálisabban az eukarisztiáról) olyan egyéb csoportokkal és egyházakkal, amelyek a valóságot más perspektívából közelítik meg. (4) Ily módon az igazság kizárólag azon múlna, hogy ki mit feltételez. A keresztény ökumenizmus kérdésében például még lehetne azzal érvelni, hogy egész egyszerűen "többféle egyház" létezik, de a kereszténység mibenlétét taglaló vita lehetetlen volna, hiszen ez a toleranciaértelmezés eleve magában foglalja, hogy az igazságot így is és máshogy is lehet nézni. Ez a nézet bizonyos tekintetben összecseng azzal a felfogással, amelyet *Lessing* fejt ki a három nagy monoteista vallásról *Bölcs Náthán* című drámai költeményének gyűrű-példázata végén:

"... Van per, osztozás,
Vádaskodás - de csak nem tudni, melyik
Az igazi... -
éppúgy, ahogy mi sem
Tudjuk, melyik vallás az igazi."

"Atyáimnak kevésbé hogy hihetnék,
Mint te a tiednek? - És viszont:
Kívánhatom tőled, hogy meghazudtold
Őseidet, hogy ellentétbe ne

kerülj az enyéimmel? - és viszont.
S a keresztényekkel sincsen különben."

Végül a bíró mondja ki a Lessing által nyilvánvalóan salamoninak vélt tanácsot:

"Hát higgye hittet ki-ki: az övé
Az igazi..." (5)

Nem tekinthetjük azonban sem a tolerancia jelenségének fenti leírását a jelenlegi valóság adekvát megjelenítésének, sem az alapul vett toleranciafogalmat helytállóknak. A toleranciának ez a megközelítése már csak azért sem lehet teljesen helytálló, mert a katolikus egyházban a mai napig kiróható a hallgatási kötelezettség és más hasonló büntetés, melyet az objektivitás és az igazság közvetítése vezérel, még akkor is, ha ezek az intézkedések többnyire kudarcot vallanak.

A leírás azért sem állja meg a helyét, mert éppen az egyházak (néminemű) tolerancia-törekvése ellenére pontosan az előbb leírt viták játszódnak le újból és újból. Ennyiben a (néminemű) tolerancia ellenére is lehet vitázni az igazságról. Igaz, máshogy néznek ki ezek a viták, ha az igazság szubjektív megközelítését tartjuk szem előtt, mintha nem ebből indulunk ki: ennyiben a vitakozás mai klímája jelentősen eltér a Pál által gyakorolt "vitakultúrától". Az újkor odafordulása a szubjektumhoz az igazság szempontjából is jelentős konzekvenciákkal bír!

Ez első ránézésre hátránynak tűnhet, de ha az igazságról van szó, akkor nem ezen van a hangsúly. A középpontban csakis annak a kérdése állhat, hogy a tényállás ismertetésével egyetértünk -e vagy sem. Egyébként e szubjektív színezetű éremnek van egy másik, örvendetes oldala is, mégpedig az, hogy senki nem követelheti többé az igazságra hivatkozva *Aquinói Tamáshoz*, *Lutherhez* vagy *Kálvinhoz* hasonlóan az eretnekeknek járó halálbüntetést.

Az apostol mint a közösség tanítója

Az említett páli kijelentések leírásánál és megítélésénél az sem hagyható figyelmen kívül, hogy Pál véleményét általában nem egyenlők közti vitában fejti ki. A Péterrel Antiochiában folytatott heves vitáknál (Gal 2,1-től) ez az egyenlőség megvolt, hiszen Pál felfogásában Péter ugyanolyan apostol, mint ő, ugyanez azonban a galatákra nem vonatkozik. Igaz, hogy a galata közösségekbe beférkőzött "hamis testvérek" (Gal 2,4), akiknek fellépése kihívta Pál heves szembeszállását, saját tanítóikat Pál fölött állónak tekinthették, és megkérdőjelezhették Pál apostoli tekintélyét (6), de közösségeinek tagjait Pál vallási kérdésekben nem tekintette egyenrangú partnernek. Ez a korintusiakkal folytatott vitájában jutott legnyilvánvalóbban kifejezésre, amikor is ironikusan felhívja figyelmüket arra, hogy lehet bár több tanítójuk, de csak egy az atyjuk, mégpedig ő maga, aki az evangélium által életet adott nekik (1Kor 4,15). (7) Az apostol ezzel az általa alapított közösségekhez fűződő sajátos viszonyát juttatja kifejezésre. (8) Ezért is szólíthatja fel őket, hogy követői legyenek, és járjanak Krisztus Jézus útján (1Kor 4,16 k.). Pál atyai mivolta nem kizárólag a közösségek alapításában áll, hanem tartós viszonyt feltételez: magában foglalja a felelősséget a hitért és a közösségért, és ennek megfelelően a jogot az útbaigazításra, s mindemellett jellemzője a gondoskodás is.

Pál intoleranciája a közösségein belül tapasztalt eltérő fejlődéssel szemben

Toleranciára utaló magatartást nemigen találunk tehát a Páltól idézett helyeken. Az az önkritikus kérdés, hogy az ellentétes nézet vajon nem tartalmaz-e mégis néhány fontos szempontot vagy jogos meglátást, amelyet érdemes lenne bevonni a keresztény örömhírbe,

Pálnál ebben az összefüggésben a legkevésbé sem merül fel. Nem tudjuk, hogy megfordult-e fejében, hogy a feltámadás gondolatát egy másik kultúra és egy másik, azzal kapcsolatban álló antropológia szemszögéből Korintusban valószínűleg más hangsúlyokkal kellene elővezetnie, mint Jeruzsálemben. A galatákkal való konfliktusában mindenesetre az evangélium igazsága oly módon forgott kockán, hogy engedményeknek nem volt helye.

A másik Pál

Az a Pál, akit eddig megismertünk, az erős Pál volt. Ez a Pál nemcsak azt tudja, hogy mit akar, hanem Isten akaratát is pontosan ismeri. Hogy az evangéliumnak mi felel meg és mi nem, azt egészen pontosan tudja. Ennek megfelelően viselkedik, utasít vissza, ró meg, vagy figyelmeztet - az így ábrázolt Pál mintegy annak a mintája, amit a Timóteushoz írt (pszeudopáli) második levél a címzettekől követel (vö. 2 Tim. 4,2), miközben ebből a cselekvéscsoportból szembetűnő módon hiányzik a dicséret és elismerés. De a megrovó, visszautasító, a helyes evangéliumért küzdő Pálnak vannak más oldalai is, amelyek a leveleiben felismerhetőek, és minden bizonnyal a modern tolerancia gondolatára engednek következtetni.

Igazságigény és "kíváncsi tolerancia"

Mielőtt megkeresnénk e kapcsolódási pontot, még egyszer tudatosítunk kell, hogy miben is állhat. A tolerancia, ahogy megállapítottuk, nem lehet az egyéni álláspont feladata. Legteljesebb megnyilvánulásában nem is merülhet ki az egyszerű elviselésben, hanem csakis a másik igazsága iránti érdeklődéssel képzelhető el, és a másik igazsága azért is kell, hogy érdekelje, mert meg akarja érteni, hogy a másik az igazságot miért éppen ebben a formában érti meg és miért fontos számára. (9) Ez a toleranciagondolat nem az apologetika szellemében jár el, úgy hogy kezdettől fogva azt keresi, amivel bizonyítani tudja a másik által igaznak tartott vélekedés igaztalan voltát. Épp ellenkezőleg, a saját igazsága tudatában és azzal az újkori tudással, hogy minden igazság szubjektív színezetű, úgy fordul a másik igazságához, hogy kész azokat az aspektusokat, amelyek a saját igazságából hiányoznak, a saját igazságába integrálni - bizonyos fokig beszélhetnénk akár "kíváncsi toleranciáról" is. Valószínűleg mostanra már kiderült, hogy a tárgyalt páli szövegrészeknél ezzel a viselkedésmintával nem találkozhatunk.

A gyengeség mint az apostolság igazolása

Nem kell azonban Pált tolerancia dolgában mentegetnünk. Egyrészt mindenképpen azt kellene megvizsgálnunk, hogy ez az újkori gondolkodásmód akkoriban létezett-e egyáltalán, és amikor szemrehányást teszünk emiatt Pálnak, akkor ezzel vajon nem az anakronizmus szemrehányását rángatjuk-e elő. Másrészt pedig találhatók Pálnál olyan egyéb gondolatok, amelyekhez a modern toleranciáról való gondolkodás kapcsolódhat. Hiszen az erős Pál mellett van egy gyenge Pál is, és ez a gyengeség, leveleinek tanúsága szerint, épp apostolságának igazolására szolgál. Az apostol az evangélium hirdetésénélkoránszem eszével és rátermettségével tűnik ki - amely képességek nem véletlenül teszik tehetséges prédikátorrá és áldásos misszionáriussá (vö. 2Kor 10,10), hanem az Istennek Jézus Krisztusban tanúsított kegyelemteljes odafordulásáról szóló evangéliumi örömhírnék felel meg.

A második korintusi levélben Pál azokkal a tanítókkal szemben szólal fel az apostoli lét kérdésében, akik magukat "fő-fő apostoloknak" tekintik. Míg az ellenséges tanítók Korintusban eksztatikus tapasztalataikra hivatkoznak, Pál először ódzkodik attól, hogy hasonlóképpen érveljen, és utal arra, hogy az apostoli életmód nagyban eltér a világ

hatalmasainak és bölcseinek életmódjától. Kielezett megfogalmazásokban mutatja be, hogy a valódi apostol jellemzője a kicsiség és semmisség. A megfeszítetre vetett egyetlen pillantás elég ennek igazolására (2Kor 4,8-12). Pneumatikus képességekkel megáldott ellenfeivel szemben, akik úgy tűnik, különböző mértékben ugyan, de kizárólag az Istenhez felemelt feltámadottra hivatkoznak, és Pálnak a keresztre feszítettről szóló prédikációját a feltámadás után idejétmúltnak és aktualitását vesztettnek tekintik, Pál szerint a keresztény tanítás mindig is "a kereszt tanítása" marad (1Kor 1,18). A szembenállókkal ellentétben az a kereszténység, amely feladja a kereszt botrányát (Gal 5,11), mert azt a feltámadással legyőzöttnek látja, nem érdemli meg többé a kereszténység nevét. Bár Pál is beszél a feltámadásról - és az 1Kor 15 meg is mutatja, hogy ez hitértelmezése szempontjából fundamentális jelentőséggel bír -, az apostoli létet továbbra is a kereszt és a gyengeség felől közelíti meg. Az első és a második korintusi levélben ezért fordul határozottan szembe az olyan kereszténységgel, amely a feltámadottra és a saját lelki élményekre hivatkozva megpróbálja átlépni ennek a világnak a nyomorúságát, és elsősorban szenvedésével alapozza meg apostolságát. Ezek igazolják őt, mint Krisztus szolgáját (2Kor 11, 23-29).

Pál a szenvedések kánonját ezért is zárhatja a következő szavakkal: "Ha dicsekednem kell, gyöngeségemmel dicsekszem" (2Kor 11,30). Ebben a mondatban nem véletlenül szerepel kulcsszóként a "gyengeség"; éppen ez az, amely az apostolt apostollá teszi, ahogy Pál ezt többször is hangsúlyozza: "Azért telik kedvem a Krisztusért való gyöngeségben, gyalázatban, nélkülözésben, üldöztetésben és szorongatott helyzetben, mert amikor gyöngye vagyok, akkor vagyok erős" (2Kor 12,10; vö. 12,5; 13,4; 11,29; szó szerint: "Ki gyöngye, hogy én gyöngye ne lennék?" Róm 8,26; 1Kor 1,27; 2,3; 4,10). Csak azért, mert kényszerítik, és csak a korintusiak kedvéért utal szenvedései felsorolása végén, a 2Kor 11-ben, látomásaira és kinyilatkoztatásaira is (a 12,1-től). Ezeknek a megnyilatkozásoknak a dialektikája több helyen is szembeötlik, így a 2Kor 12,11b-ben: "mert semmivel sem maradok el a fő-fő apostolok mögött, bár semmi sem vagyok. Apostoli mivoltom bizonyítékait nagy türelemmel mutattam be előttetek jelekkel, csodákkal és csodás erőkkkel" (vö. még 2Kor 6,10; 13,3 k.). Mindez Istennek abban az igéjében éri el csúcspontját, amelyben Pál egyik látomása során részesül: "Elég neked az én kegyelmem, mert az erő gyöngeségemben lesz teljessé. Örömet dicsekszem tehát gyöngeségemmel, hogy Krisztus ereje lakjék bennem" (2Kor 12). Pálnak ehhez a gyenge oldalához még más, a keresztény létet jellemző tulajdonságok is hozzátartoznak, amelyek közül példának okáért álljanak itt a következők: a keresztény ember mindent Isten ajándékának és nem saját teljesítményének tekint (1Kor 5,7), inkább elszenved a méltánytalanságot, minthogy maga kövesse el (1Kor 6,7), mindent megvizsgál, és a jót megőrzi (1Tessz 5,21).

Összefoglalás

Ha összegezzük az apostoli és keresztény lét Pál életéből kiemelt erős és gyenge oldalait, akkor olyan viselkedéshez jutunk, amely erősen megközelíti a kíváncsi tolerancia eszméjét. [\(10\)](#) A saját dolgában biztos (erős) Pál azonban nem az erejét, hanem a gyengeségét helyezi előtérbe, mivel mindent, amit bír, ajándéknak tekint. Ebből a gyengeségből kiindulva nemcsak kész a többieket erősnek tekinteni (vö. 1Kor 4,9 k.), hanem nyitott és hajlandó a másokkal való párbeszéd felvételére, miközben a saját igazsága képviselőtén túlmenően a másik igazságát is meghallgatja, és a páli maxima szerint jár el: "Mindent vizsgáljatok meg, és a jót tartsátok meg!" (Varga Judit fordítása)

LÁBJEGYZETEK:

(1) Ld. a II. Vatikáni Zsinat dokumentumait a toleranciáról, ill. a gondolat továbbfejlesztéséhez: St. H. Prüfner: "Wahrheit und Toleranz als soziales Ethos einer neuen Völkergemeinschaft". U. Schönborn - St. H. Pfürntner (szerk.): *Der bezwingende Vorsprung des Guten, Exegetische und theologische Werkstattberichte, Festschrift W. Harnisch*, Münster-Hamburg, 1994, 316-348.

(2) Vö. H. Merklein: *Der erste Brief an die Korinther* (ÖTK 7/1 GTB 511), Gütersloh-Würzburg 1992, 163. Mások inkább Krisztus testére utalnak, anélkül, hogy a személyt és a művet figyelmen kívül hagynák. Vö. W. Schrage: *Der erste Brief an die Korinther* (EKK VII/1), Zürich, 1991, 152 k.

(3) A "tolerálni" szó jelentése itt az "elvisel" és a "jelentősnek tart" között mozog (ld. a toleranciafogalom fönti értelmezését).

(4) Vö. a vitákban gyakran elhangzó kijelentést: "Szerintem ez egyszerűen így van!"

(5) G. E. Lessing: *Bölcs Náthán*, III. 7. Uő: *Drámák, Versek, Mesék*, Budapest, Európa, 1958, ford. Lator László, 392-394.

(6) Erre utal az erőteljesen megfogalmazott igény, miszerint a Pálnak kinyilatkoztatott igazság és evangélium közvetlenül Istentől ered, vö. Gal 1,1.

(7) Amikor Pál a 2. Korintusi levélben úgy beszél magáról, mint a korintusiak szolgájáról, akkor bizonyára a korintusiakért tett szolgálatára, és nem a tanítói tekintély terén fennálló egyenjogúságra gondol.

(8) Pál az 1 Kor 12,28-ban egyértelmű különbséget tesz tanítók és apostolok között. De, hogy a tanítás az apostolkodás részét képezi, azt többek között az 1 Kor. 4, 17 is megmutatja, ahol Pál a mindenhol az egyházban végzett tanításáról beszél (a fordításban csak nehezen felismerhető, szó szerint: Timóteus, aki "majd eszetekbe juttatja tanításomat Krisztus Jézusban, amit mindenütt, minden egyházban hirdetek") és a Róm. 16,17, ahol a közösségben tanítottakkal ellentétes tanokról van szó.

(9) Vö. a II. Vatikáni Zsinatnak az egyház nem keresztény egyházakhoz fűződő viszonyáról szóló magyarázatához *Nostra aetate* Nr.2 (fin) és az *Unitatis redintegratio* Nr. 4. ökumenizmusról szóló dekrétumát.

(10) Ehhez még egyéb példákat is kellett volna hozni Páltól, amelyekre itt azonban helyhiány miatt nem volt mód: Az *oikodome* motívuma, vagyis hogy a keresztények minden ténykedésének a közösség "felépítésére", vagyis hasznosságára kell irányulnia, és a feltűnő "tolerancia", amelyet Pál az 1 Kor. 8-ban és 10-ben az áldozati hús fogyasztásával szemben gyakorol, és amely Pálnak a törvényhez hű zsidó-keresztényekkel szembeni viselkedésétől erősen eltér. Végül a "Szeretet himnusz" az 1 Kor. 13-ban - vö. a tolerancia utóbbi viszonyához írásomat: I. BROER/R. SCHLÜTER (szerk.): *Christentum und Toleranz*, Darmstadt, 1966, 57-82, főleg 70-74.